

Texter i vuxenlivet

En vuxen med annat modersmål än svenska har redan som nyanländ behov av att använda texter av olika slag för att kunna navigera och verka i samhället. I egenskap av vuxen behöver man förhålla sig till en mängd texter i sitt vardagsliv. Elever med svenska som andraspråk, som saknar eller har begränsade erfarenheter av att läsa och skriva, behöver läsa och skriva innan de kan läsa och skriva i egentlig mening. Den första skriftspråksutvecklingen sker ofta på ett språk som är nytt för eleven, på svenska, i de fall modersmålsundervisning eller annat stöd inte erbjuds. Detta understryker behovet av att arbeta med talad svenska parallellt med skriftspråksutvecklingen. I denna text uppmärksammar vi textanvändning inom några områden som kan vara relevanta för vuxna med svenska som andraspråk.

Relevanta texter i undervisningen

Vad som utgör de grundläggande färdigheter i läsning och skrivning som behövs för att delta i samhälls- och arbetsliv är en komplex fråga. En ofta citerad definition av funktionell litteracitet kommer från UNESCO som skriver:

A person is functionally literate/illiterate who can/cannot engage in all those activities in which literacy is required for effective functioning of his or her group and community and also for enabling him or her to continue to use reading, writing and calculation for his or her own and the community's development. (UNESCO 1978).

Att som vuxen sakna eller ha begränsande erfarenheter av skrift innebär inte att man är oförmögen att handla och delta i samhället. De vuxna elever som deltar i grundläggande skriftspråksundervisning har olika erfarenheter, kunskaper, kompetenser och intressen som är viktiga att uppmärksamma och ta tillvara. Medan skriftspråksundervisning för barn utgår från att den ska följas av många års skolgång är detta inte fallet för vuxna som istället förväntas kunna använda skrift i vardagsliv och arbetsliv.

En meningsfull undervisning bygger på elevernas tidigare erfarenheter men också på deras behov av att kunna leva som vuxna i Sverige. Detta uttrycks även i vuxenutbildningens uppdrag, där utbildningen ”ska förmedla kunskaper och stödja eleverna så att de kan arbeta och verka i samhället” (Lvux 12, 2012:101). Även den tidiga skriftspråksundervisningen kan med fördel således präglas av arbete med texter från elevernas vardagsliv. Vilka texter eleverna möter i sitt vardagsliv kan dock vara mycket varierande och det är därför viktigt att beröra detta vid kartläggningen. Det är också viktigt att uppmärksamma att det inte bara behöver handla om tryckta texter såsom böcker eller tidningar utan också digitala texter samt t.ex. skyltar, förpackningar på matvaror och informationstavla i tvättstugan.

Vardagslivets texter

Vilka skriftspråkliga förmågor som krävs för att på ett effektivt sätt kunna fungera i det svenska samhället är beroende av en mängd faktorer och av vilka sfärer i samhället som man förväntas delta i. Det är därför centralt att elever görs medvetna om texters funktion inom olika sfärer i det omgivande samhället. Ett sätt att arbeta med skrift även på grundläggande nivå kan därför vara att tillsammans besöka platser i det omgivande samhället såsom matvarubutik, bibliotek, busstation, förskola eller en arbetsplats och där dokumentera vilken skrift som finns genom att fotografera. I klassrummet kan man sedan tillsammans arbeta antingen i par, i grupp eller helklass med att avkoda texterna, deras betydelse och vilken funktion skriften har på den besökta platsen.

I Sverige krävs goda skriftspråkliga färdigheter i svenska för att kunna fungera i olika sammanhang som man som vuxen förväntas delta i. En del elever kan ha fått hjälp med att tolka skrift, skriva brev etc. i sitt hemland, men här i Sverige förväntas man kunna hantera skriftspråk i vardagen på egen hand. Att vara vuxen kan innebära många olika roller såsom konsument, studerande, vårdtagare, förälder, bostadsägare eller hyresgäst. I den grundläggande skriftspråksundervisningen kan eleverna därför gärna jobba med texter som de möter i vardagslivet såsom skyltar i trafiken, busstidtabeller samt namn och priser i matvarubutiken. Många texter som eleverna möter i sitt vardagsliv är också digitala texter från exempelvis olika blanketter, meddelanden och brev från försäkringskassa, vårdcentral och barnens förskola eller skola. Det blir därför viktigt att eleverna i undervisningen både jobbar med tryckta och digitala texter från deras vardagsliv. Detta innebär dock inte att vuxna i skolan *enbart* ska jobba med den funktionella litteraciteten i form av blanketter, cv, sjukanmälningar eller liknande då läsandet och skrivandets kreativa, estetiska och identitetsskapande aspekter också bör ges utrymme.

Arbetsliv

De flesta vuxna som kommer till Sverige tänker sig ofta att de så snart som möjligt ska börja arbeta. Vägen till arbetslivet kan dock bli mycket längre än vad många förväntat sig och särskilt för vuxna som inte har en formell utbildning med sig. Trots avsaknad av formell utbildning har vuxna oftast yrkeskunskaper och arbetslivserfarenheter, vilka är viktiga att kartlägga och vidareutveckla i skolan. Inom många yrken ställs ofta krav på formell eller dokumenterad kompetens och därför blir det angeläget att ge stöd för eleverna till praktik eller validering då det är möjligt. Samtidigt är det också så att själva arbetet och dess kontext ofta skiljer sig mycket från vad eleven erfarit tidigare. Vardagliga och yrkesspecifika språkkunskaper krävs även för arbeten som kan beskrivas som mindre krävande vad gäller språklig och skriftspråklig kompetens.

Skriftspråk i arbetslivet

Att synliggöra för eleverna vilka språkliga och skriftspråkliga färdigheter som krävs på olika arbeten är centralt och kan även göra undervisningen mer meningsfull om eleven vet vilka krav som finns för att han eller hon ska kunna arbeta. Ett exempel på hur läraren kan arbeta med detta är genom att tillsammans med eleverna besöka olika arbetsplatser som är relevanta utifrån elevernas tidigare bakgrund och ambition i Sverige. Elever och lärare kan dokumentera den skrift som finns på arbetsplatsen med kamera och tar

sedan tillbaka detta till undervisningssituationen i skolan för att samtala om den. Om eleverna har nått en viss nivå i svenska kan de ges möjlighet att lyssna på någon från arbetsplatsen som berättar om sitt yrke. Om det är möjligt kan någon från arbetslivet berätta om yrket och arbetsplatsen på elevernas modersmål. Tillbaka i klassrummet jobbar lärare och elever med fotografierna på symboler, ord och texter som är centrala på arbetsplatsen. Foton, ordbilder med mera kan gärna samlas på en större tavla eller vägg i form av ett temaarbete om den specifika arbetsplatsen. Eleverna uppmuntras även att skriva egna texter om besöket på arbetsplatsen, antingen i par eller individuellt. Dessa kan senare delas med andra elevgrupper exempelvis via en gemensam blogg.

Om elever har praktik är det betydelsefullt att det finns en röd tråd för eleven mellan praktikplatsen och undervisningen och om möjligt ett samarbete mellan skola och praktikplats. Forskning av Karin Sandwall (2013) visar att kommunikation mellan praktik och undervisning ofta saknas och att det för eleverna fanns få möjligheter att använda och utveckla det svenska språket på praktikplatserna. Sandwall har även utvecklat en modell om hur kopplingen mellan skola-undervisningen och omvärlden (främst i form av praktikplats) kan utformas för att såväl undervisningen som praktiken kan göras mer relevant och engagera eleverna. Sandwall betonar vikten av att arbeta med autentiskt material från praktikplatserna i undervisningen och också på betydelsen med så kallade kopplingsfrågor där läraren ställer frågor och synliggör elevernas upplevelser från praktikplatserna i de teman som tas upp i klassrummet. Sandwall lyfter även fram integreringsuppgifter vars roll är att både i undervisningen och på praktikplatsen ge ökade möjligheter för eleverna att aktivt delta i interaktionen samt att integrera det lärande som sker inom och mellan de två kontexterna. En uppgift kan således utföras i tre steg genom ett inledande förarbete i klassrummet, genomförande på praktikplatsen och ytterligare bearbetning i skolan.

Texter som föräldrar möter

Föräldrar i Sverige förväntas kunna använda skrift i flera olika sammanhang. Redan under graviditeten börjar kontakt med Mödravårdscentralen (MVC). Efter barnets födelse följer en tid av besök på Barnavårdscentralen (BVC), förskola och skola:

- **Texter under barnets första år**

För föräldrar med små barn är kontakt med BVC och förskola återkommande möten där skrift används för att kommunicera. När barnen är små inbegriper besök på BVC att en skriftlig kallelse skickas till föräldrarna via brev eller digitalt. Vid besöket på BVC används skrift bland annat för att dokumentera barnets utveckling, skriva ut recept om barnet är sjukt, ge råd och information till föräldrar om t.ex. vaccination.

- **Texter på och från förskolan**

När barnet börjar i förskolan förväntas föräldrarna ta del av veckobrev, informationstavlor men även skriva upp barnets tider i en kalender antingen på förskolan eller i ett digitalt program. När barnet är sjukt behöver föräldrarna ibland meddela via sms eller e-post.

- **Texter i och från skolan**

För barn som går i skolan förväntas föräldrar ta del av information och stödja barnet med läxor som innefattar läsning och skrivning. Föräldrar som inte lever upp till dessa förväntningar kan ibland stigmatiseras och uppfattas som mindre förmögna att ta hand om sina barn. Det är därför angeläget att i den grundläggande skriftspråksundervisningen ge vuxna stöd genom att arbeta med texter som de i egenskap av föräldrar förväntas kunna använda.

Vuxna behöver stöd i att kritiskt kunna granska de olika texter som man får som förälder, såsom att skilja mellan ett brev från förskolan och ett brev från ett barnboks företag. Att kunna skilja mellan reklam och adresserad post gäller naturligtvis alla vuxna, särskilt eftersom även reklam kan vara adresserad. Risken att tro att man måste svara på ett brev från en bokklubb eller annan reklam är uppenbar. I rollen som förälder behöver man även kunna förstå och kritiskt förhålla sig till digitala texter i spel, sociala medier eller liknande som de egna barnen använder.

Referenser

Läroplan för vuxenutbildningen 2012. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2945>

Sandwall, Karin (2013) *Att hantera praktiken: Om sfi-studerandes möjligheter till interaktion och lärande på praktikplatser*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.